

В. М. Горбик¹,
к. держ. упр., генеральний директор Державного підприємства
"Спеціалізоване лісгосподарське підприємство "Київоблагроліс"

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.3.112

ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІДТВОРЮВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ ПРИРОДНО-ЕКОНОМІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ РЕГІОНІВ

V. Horbyk,
Candidate of Sciences in Public Administration, Director General
of the State Enterprise "Specialized Forest Enterprise" Kievoblagrolis "

TRANSFORMATION OF THE REPRODUCTIVE PROCESS IN THE STATE MANAGEMENT OF THE NATURAL AND ECONOMIC POTENTIAL OF REGIONS

Пріоритетним напрямом трансформації відтворювального процесу в державному управлінні природно-економічним потенціалом є перехід від ресурсно-витратної економіки на інноваційний шлях збалансованого розвитку регіону. Акцентовано увагу на основних характеристиках природно-економічного потенціалу регіону: сукупні можливості регіону, його підприємств та окремих суб'єктів господарювання визначати, формувати і найбільш ефективно забезпечувати та задовольняти суспільні потреби (фактичні та потенційні) в процесі взаємодії з оточуючим середовищем і раціонального використання ресурсів. Доведено, що саме інноваційний потенціал регіону є ядром природно-економічного потенціалу.

Досліджено окремі проблеми структурних трансформацій розвитку регіональної економіки та їх інституційне забезпечення. Встановлено, що трансформація відтворювального процесу є комплексною і динамічною характеристикою, яка містить системудій, окремих механізмів державного управління природно-економічним потенціалом, що базується на основних принципах. Одним із головних завдань державного управління є забезпечення керованого, активного, пропорційного та збалансованого розвитку природно-економічного потенціалу як єдиної системи. Виокремлено ключові тенденції трансформації відтворювального процесу в державно-му управлінні природно-економічним потенціалом регіонів.

The transition from a resource-cost economy to an innovative way of balanced development of the region is a priority direction of the transformation of the reproductive process in the state management of the natural and economic potential.

The attention is focused on the main characteristics of the natural and economic potential of the region: aggregate possibilities of the region, its enterprises and separate economic entities to define, form as well as, in the most effective manner, to provide and satisfy social needs (actual and potential) in the process of interaction with the environment and rational use of resources.

It is proved that the innovation potential of the region is the core of the natural and economic potential. The sufficiency of innovation potential is crucial in ensuring the ecological and economic security of the region as well as the growth of natural and economic potential and sustainable development of the region.

¹ ORCID: 0000-0003-2098-5874

Some problems of structural transformations in the development of the regional economy and their institutional provision are investigated. It is established that the transformation of the reproductive process is an integrated and dynamic characteristic, which contains a system of actions, separate mechanisms of state management of natural and economic potential, based on the basic principles.

The stability of the natural and economic potential of the region is defined as the basis of the economic system, in which there are restrictions that are directly interrelated with the stage of the economic cycle, technological arrangements as well as a number of other socio-economic factors and elements of the external environment.

The essence and peculiarities of formation of regional marketing in Ukraine are investigated. It is determined that the dependence of marketing policy tools on the concept of sustainable development of society as a whole can also be traced in the framework of regional development.

One of the main tasks of the state management is to ensure managed, active, proportional and balanced development of natural and economic potential as a single system. The key trends in the transformation of the reproduction process in the state management of the natural and economic potential of the regions are defined.

Ключові слова: трансформація, відтворювальний процес, природно-економічний потенціал, інноваційний потенціал, стійкість, тенденції, регіональний маркетинг.

Key words: transformation, reproductive process, natural and economic potential, innovative potential, stability, tendency, regional marketing.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Трансформація процесів відтворення сучасної української економіки характеризується недостатньо сформованими передумовами для переходу постіндустриальної стадії природно-економічного розвитку, диспропорціями в структурі економіки, нерозвиненістю конкуренції, низьким рівнем інвестицій в інновації. Саме тому пріоритетним напрямом трансформації відтворювального процесу в державному управлінні природно-економічним потенціалом є перехід від ресурсовитратної економіки на інноваційний шлях збалансованого розвитку регіону, що обумовлює необхідність теоретичного осмислення та оцінювання структурних змін, які відбуваються в природно-економічному розвитку регіонів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у дослідження структурних зрушень у природно-економічному розвитку здійснили такі вчені, як О. Алімова, В. Андрієнко, В. Бесєдіна, В. Гейць, А. Головач, С. Дорогунцова, Б. Кваснюк, П. Кларк, І. Крючкова, а також зарубіжні вчені: зокрема П. Кларк, В. Леонт'єв, Р. Стоуне, Х. Ченера та ін. Водночас в межах дослідження проаналізовано наукові праці з проблем сталого розвитку та трансформацій природно-ресурсної сфери України Б. Данилишина [5]; визначення теоретико-методологічний основ структурної трансформації національної економіки С. Єрохіна [3].

Слід зазначити, що окремі питання аналізу трансформації відтворювального процесу в державному управлінні природно-економічним потенціалом регіонів залишається малодослідженим. Більшість вчених розглядають лише теоретичні аспекти оцінювання передумов

мов структурних зрушень і змін у природно-економічному розвитку регіонів. Відповідно, на сьогодні ще не існує чітких і достатньо науково обґрунтованих положень щодо забезпечення трансформації відтворювального процесу в державному управлінні природно-економічним потенціалом регіонів.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження — дослідити ключові тенденції трансформації відтворювального процесу в державному управлінні природно-економічним потенціалом регіонів.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО РЕЗУЛЬТАТУ

Досліджуючи процеси структурних перетворень в економіці регіональних суспільних систем В. Папп зазначає, що природно-економічний потенціал регіону — сукупні можливості регіону, його підприємств та окремих суб'єктів господарювання визначати, формувати і найбільш ефективно забезпечувати та задовольняти суспільні потреби (фактичні та потенційні) в процесі взаємодії з оточуючим середовищем і раціонального використання ресурсів з метою забезпечення економічного зростання, суспільного добробуту, підвищення еколого-економічної безпеки регіону та країни в цілому. Він характеризує здатність суспільства виробляти товари і послуги, забезпечувати розширене відтворення для задоволення споживчих потреб та поліпшення якості життя населення [4, с. 118]. Таким чином, природно-економічний потенціал регіону можна представити у вигляді комплексу взаємопов'язаних видів (рис. 1).

Варто більш детально зупинитися на окремих характеристиках природно-економічного потенціалу регіону та його структурних складових.

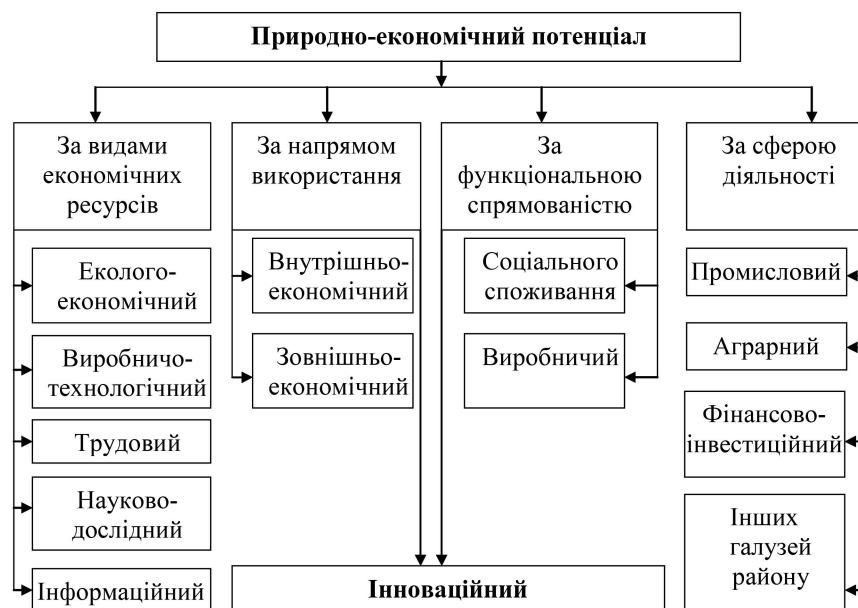

Рис. 1. Основні складові та види природно-економічного потенціалу регіону

Еколого-економічний (або природно-ресурсний потенціал) характеризує природні умови, фактори та багатства регіону, уже залучені в господарський оборот, а також доступні для освоєння за таких технологій і соціально-економічних відносин.

Виробничо-технологічний потенціал — сукупність засобів виробництва (будинків, споруджень, обладнання та устаткування), а також існуючих технологічних способів (технологій) їх використання в економічній діяльності.

Трудовий потенціал — трудові ресурси регіону, включаючи підприємницькі спроможності. Його обсяг і якість визначаються чисельністю активного працездатного населення та його освітнім і професійно-кваліфікаційним рівнем.

Науково-дослідницький потенціал — потенціал, який є в розпорядженні країни у галузі науково-дослідницьких та дослідно-конструкторських розробок (НДДКР). Це досягнення фундаментальної та прикладної науки, нові технології, дослідно-експериментальна база, а також науково-технічні та конструкторські кадри високої кваліфікації.

Внутрішньо-економічний потенціал — частина загального економічного потенціалу регіональної економіки, орієнтована на задоволення внутрішніх потреб виробництва та соціальної сфери.

Зовнішньо-економічний потенціал — здатність регіональної економіки виробляти продукцію, конкурентоспроможну на ринках, експортувати її в достатніх обсягах за світовими цінами.

Інформаційний потенціал — наявні обсяги інформаційних ресурсів, інформаційної техніки і технологій та інших засобів і можливостей створювати, збирати, накопичувати, обробляти та використовувати різноманітні форми інформації для задоволення інформаційних потреб суспільства.

Потенціал соціального споживання — обсяг і структура життєвих потреб, якому повинні відповідати обсяг і структура створеного регіонального продукту для задоволення цих потреб.

Виробничий потенціал — це спроможність залучених кількості і якості регіональної праці та капіталу створювати продукт за одиницю часу.

На окрему увагу заслуговує характеристика інноваційного потенціалу — як комплексу взаємопов'язаних ресурсів і здатностей до їх реалізації, що визначають спроможність економіки регіону до розвитку на основі постійного пошуку, використання та розвитку нових сфер і способів ефективного реалізації фактичних та потенційних ринкових можливостей.

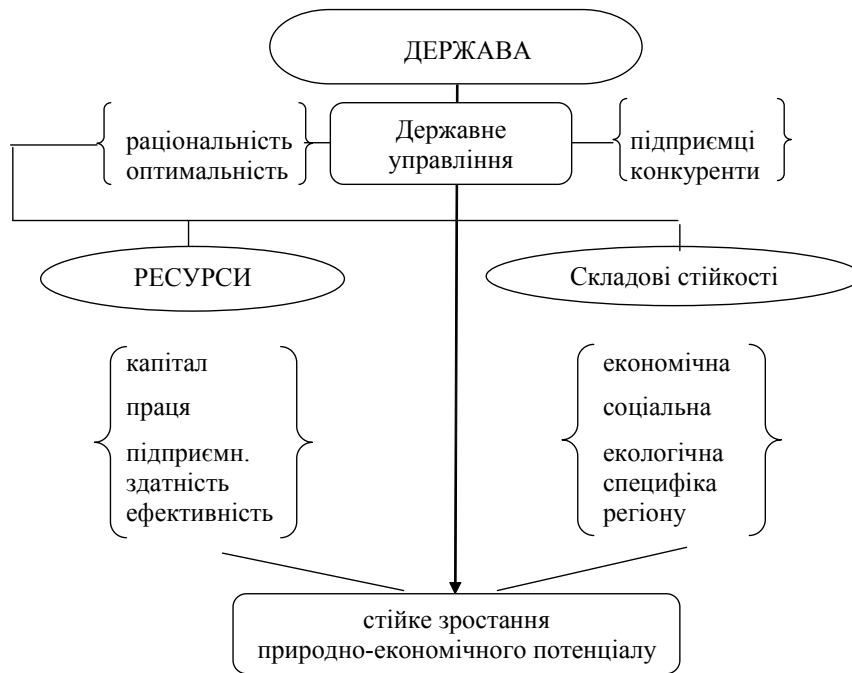
Варто зазначити, що інноваційний потенціал регіону є ядром природно-економічного потенціалу, органічно входячи до складу кожної з його складових. Тому, враховуючи необхідність постійного пристосування економіки регіону до впливу зовнішніх факторів, саме достатність інноваційного потенціалу є вирішальною у забезпеченні еколого-економічної безпеки регіону, зростання природно-економічного потенціалу та сталого розвитку регіону.

Уваги заслуговують дослідження проблем сталого розвитку та трансформацій природно-ресурсної сфери України Б. Данилишина, де сталий розвиток будь-якої економічної системи, забезпечення стабільності окремих результатів передбачають доцільність наявності поєднання двох основних взаємопов'язаних і взаємозалежних понять, що здійснюють прямий вплив на здатність навколишнього середовища задовольняти поточні і перспективні потреби суспільства:

- потреб, у тому числі першочергових;
- обмежень (обумовлених станом технологій, особливостями організаційного устрою суспільства) [5, с. 94].

Така властивість економічної системи як стійкість, що визначається як зовнішня і внутрішня характеристика економічної системи, багато в чому визначає можливість її трансформації і розвитку. Стійкість може безпосередньо впливати на сукупність використовуваних інструментів і концепцій маркетингу. Вони ж, у свою чергу, при раціональному використанні здатні забезпечити ефективний розвиток суб'єктів господарювання.

Рис. 2. Основи стійкого розвитку природно-економічного потенціалу при здійсненні державного управління

Стійкість, як і багато інших характеристик системи, динамічна. Ступінь її динамічності залежить від політики маркетингу на всіх рівнях економіки.

Саме можливість і необхідність забезпечення сталого цілеспрямованого розвитку суб'єкта робить доцільним застосування інструментів маркетингу при трансформації відтворювального процесу в державному управлінні природно-економічним потенціалом регіонів.

Разом з тим, саме стійкість природно-економічного потенціалу регіону є основою економічної системи, в якій наявні обмеження, які можуть бути безпосередньо взаємопов'язані зі стадією економічного циклу, технологічними укладами і рядом інших соціально-економічних чинників і елементів зовнішнього середовища.

Як зазначають у своїх дослідженнях проблем структурних трансформацій розвитку регіональної економіки та їх інституційне забезпечення П. Дудкін і О. Дудкіна, трансформація відтворювального процесу є багатосторонньою і динамічною характеристикою, комплексне визначення якого містить систему дій, окремих механізмів державного управління природно-економічним потенціалом, що базується на основних принципах:

- людство дійсно здатне надати розвитку стійкий характер для того, щоб воно забезпечувало потреби суспільства в сьогоденні, не обмежуючи при цьому можливості задоволення потреб майбутніх поколінь;

- існуючі обмеження в частині використання природних ресурсів досить відносні. Вони визначаються поточним рівнем розвитку техніки і суспільними потребами, а також здатністю біосфери мінімізувати наслідки людської діяльності;

- доцільно задовольнити базові потреби всього суспільства і всім забезпечити можливість для реалізації своїх планів;

- слід забезпечувати узгодженість способу життя тих, хто має в своєму розпорядженні значні кошти

(фінансовими і матеріальними), з екологічними і енергетичними ресурсами;

- обсяги і темпи зміни чисельності повинні знаходитися в гармонійному узгодженні з трансформується продуктивним потенціалом глобальної екосистеми [2, с. 94].

Особливо слід підкреслити, що сталий природно-економічний розвиток як економічне явище носить динамічний характер. Він проявляється в процесі постійних трансформацій, в якому напрям капіталовкладень, масштаби експлуатації ресурсів, НТП та інституційні зміни узгоджуються з поточними і перспективними потребами суспільства.

Всі принципи так чи інакше формуються на рівні держави, що представлено на рисунку 2.

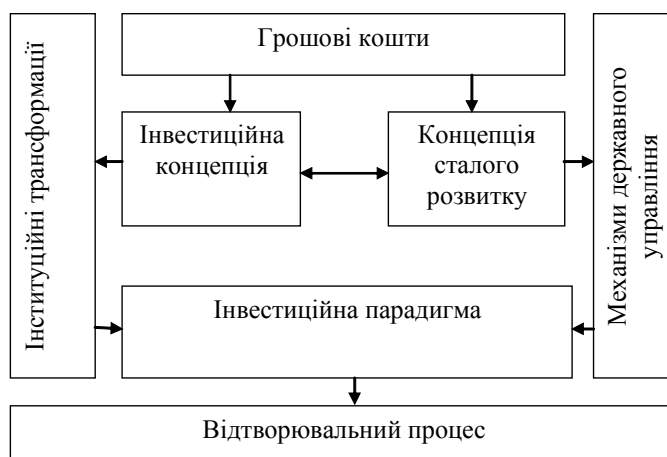
Адже тільки при взаємодії підприємців, держави, конкурентів можна вплинути на ефективність, оптимальність, раціональність функціонування економіки підприємства, регіону, країни та світу в цілому. Також тільки при економічно доцільному розподілу ресурсів: капіталу, землі, праці, підприємницької здібності — можна отримати необхідний вплив на економічну, соціальну і екологічну складову сталого розвитку [7, с. 194].

Аналізуючи результати теоретико-методологічного аналізу структурної трансформації національної економіки С. Єрохіна, слід зазначити, що сучасна теорія відтворювального процесу в державному управлінні, що розглядає природно-економічну динаміку через призму взаємозв'язків, визначає його зміст з різних, інколи альтернативних позицій, залежно від тих чи інших істотних характеристик:

- цілісність, єдність (як ключовий аспект) відповідних результатів, пропорцій, форм і стосунків [3, с. 81];

- відтворення, що характеризується як безперервно повторюваний процес, з урахуванням фаз розподілу, обміну і споживання [3, с. 133];

Рис. 3. Інвестиційна парадигма відтворювального процесу розвитку природно-економічного потенціалу

— відновлення використовуваних чинників (перш за все основних і оборотних засобів) на основі їх подальшого виробництва [3, с. 65];

— види відтворення — звужене (регресивне, таке, що зменшується), просте (відновлення в колишньому масштабі) і розширене, яке передбачає збільшення обсягів виробництва продукту і його споживання.

Таким чином, виокремлені особливості трансформації відтворювального процесу в державному управлінні природно-економічним потенціалом дозволяють ідентифікувати необхідні і достатні умови такого процесу й результати природно-економічного розвитку регіонів. З цих позицій поділ валового продукту на витрачені засоби виробництва, необхідний і додатковий продукт свідчить про те, що основним імперативом природно-економічного руху є трансформація відтворення у зростаючих масштабах і використовуваних ресурсів, і споживання, і накопичення.

Відповідно, базисними активаторами зростання природно-економічного потенціалу регіону є концепції, що функціонують в певному поєднанні є:

— інвестиційна (через збільшення продуктової позиції);

— споживча (на основі зростання відповідного попиту).

Слід зауважити, що у зв'язку з тим, що вони визначаються грошовими коштами, які спрямовуються на інвестиційну складову, грошові доходи населення і доходи консолідованого бюджету, змістом відтворювального процесу є фінансове забезпечення інвестиційно-споживчої парадигми соціально-економічного розвитку.

У результаті, обсяги і структура грошових коштів, що спрямовуються на зростання природно-економічного потенціалу регіону, разом з інституційними трансформаціями і структуризацією виробництва, багато в чому визначають рівень і ефективність функціонування механізму державного управління (рис. 3).

Окрему увагу варто приділити виявленню впливу інструментів маркетингу на трансформацію відтворювального процесу в державному управлінні природно-економічним потенціалом регіону, що має безпосередній вплив на економічну, соціальну, екологічну складові сталого розвитку регіону.

Якщо в цьому контексті розглядати товарну політику, то асортиментна політика, політика гарантій і обслуговування споживачів має безпосередній вплив на покупців. Таким чином, організації намагаються задовольнити потреби споживача в бажаному, тобто це впливає безпосередньо на соціальну складову. На економічну складову товарна політика впливає за допомогою політики диференціації товару, політики варіації товару, тим самим зростають можливості організацій у випуску різноманітної продукції, збільшуються масштаби виробництва, а це, в свою чергу, впливає на прибутковість і на ефективність розвитку економіки в цілому [1, с. 117].

Отже, залежно від того, які методи товарної політики були обрані, можна визначити рівень впливу на екологічну складову, рівень вилучення ресурсів з природи і ступінь доцільності відповідних процесів.

Досліджуючи суть та особливості становлення в Україні регіонального маркетингу, слід зауважити, що залежність інструментів маркетингової політики від концепції сталого розвитку суспільства в цілому можна також розглянути в рамках регіонального розвитку. Такий взаємозв'язок буде прослідковуватися аналогічним чином як на макрорівні, так і в рамках регіону. Така залежність буде виражена в необхідності розробки інструментів маркетингу з урахуванням особливостей тенденцій розвитку регіону, з його економічним, політичним, природним потенціалом, з рівнем соціально-етичного та екологічного розвитку [6, с. 56].

При цьому соціально-етичний маркетинг та маркетинг взаємодії в процесі своєї реалізації повинні враховувати таку складову, як стійкість. Саме ця категорія багато в чому буде сприяти ефективності кінцевого результату, причому дієвість функціонування суб'єктів господарювання буде визначатися трьома складовими: соціальний маркетинг, екологічний маркетинг і безпосередньо маркетинг в економічній сфері. В цілому на будь-якому з рівнів визначальну роль буде відігравати держава.

Саме державне управління визначає стійкість маркетингу і тим самим задає умови застосування концепцій маркетингу. Крім того, держава реалізує політику макромаркетингу і тим самим сприяє підтримці стійкості в цілому. Реалізуючи основні функції природно-еконо-

мічного розвитку, держава формує умови для забезпечення та інтенсифікації економічного зростання, при цьому істотне значення з точки зору його стійкості набуває раціональна політика у соціальній та екологічній сфері. Саме на це спрямовані основні принципи реалізації концепцій соціально-етичного маркетингу і маркетингу взаємодії.

ВИСНОВКИ

Одним із головних завдань державного управління є забезпечення керованого, активного, пропорційного та збалансованого розвитку природно-економічного потенціалу, як єдиної системи. При цьому забезпечення ефективності й активізація його розвитку має відбуватись з врахуванням відповідних ключових тенденцій трансформації відтворювального процесу в державному управлінні природно-економічним потенціалом регіонів, зокрема:

- підвищення дієвості формування ринкових відносин господарювання усіх форм власності та просторових систем різних ієрархічних рівнів з використанням і критичною оцінкою досвіду зарубіжних країн щодо трансформації їх економіки;

- прискорення реалізації державної регіональної політики з визначенням етапів, пріоритетів та обґрунтуванням механізму стимулювання соціально-економічного розвитку регіонів як складових господарського комплексу країни;

- розширення повноважень органів місцевого самоврядування, регіональних і місцевих органів управління природно-економічним розвитком територій, підвищення ролі територіальних громад у здійсненні і реалізації завдань економічного зростання регіонів;

- прискорення трансформаційних процесів у регіонах на основі активізації інвестиційно-інноваційної діяльності та підвищення дієвості транскордонного співробітництва;

- забезпечення вектора на пріоритетність соціального розвитку країни та її регіонів, стимулювання демографічного розвитку, підвищення ефективності функціонування регіональних ринків.

Тому в процесі трансформації існуючі вихідні відтворювальні диспропорції, в результаті яких виникають дисбаланси в структурі економічної системи, необхідно усунути, аби на новому рівні розвитку був здійснений перехід до якісно нової динаміки суспільного продукту і виробництва, при зростанні яких буде досягнутий тип пропорцій відтворення, що забезпечує стійке довготривале зростання і соціальну стійкість природно-економічного потенціалу регіону.

Для запобігання критичним наслідкам і перелому дисонансних тенденцій в багатьох регіонах необхідний перехід до підходу, в якому ключова роль належить інвестиційній системі, як імперативному структурному елементу відтворення.

Література:

1. Дубницький В.И. Парадигма функционирования рыночных процессов в условиях трансформации регионов / В.И. Дубницький // Трансформация промышленного комплекса региона: проблемы управления развитием / Науч. ред.: В.И. Дубницький, И.П. Булеева; ДЭГИ. — Донецк: Юго-Восток, 2008. — 548 с. — С. 105—130.

2. Дудкін П.Д. Структурні трансформації розвитку регіональної економіки та їх інституційне забезпечення / П.Д. Дудкін, О.П. Дудкіна // Галицький економічний вісник. — 2010. — № 4 (29). — С. 92—97.

3. Єрохін С.А. Структурна трансформація національної економіки (теоретико-методологічний аспект): наук. монографія / С.А. Єрохін. — К.: Світ знань, 2002. — 528 с.

4. Папп В.В. Структурні процеси в економіці регіональних суспільних систем: теорія, методологія, практика: монографія / В.В. Папп; Інститут регіональних досліджень НАН України; [відп. ред. Л. Т. Шевчук]. — Львів, 2009. — 340 с.

5. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку та трансформацій / Під загальною редакцією чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. — К.: ЗАТ "Нічлава", 2006. — 704 с.

6. Старостіна А.О. Регіональний маркетинг: суть та особливості становлення в Україні / А.О. Старостіна, С.Є. Мартов // Маркетинг в Україні. — 2004. — № 3. — С. 55—57.

7. Хлобистов Є.В. Екологічна безпека трансформаційної економіки: [монографія] / Є.В. Хлобистов. — К.: Агентство "Чорнобильінтерінформ", 2004. — 336 с.

References:

1. Dubnytskyi, V.I. and Buleeva, I.P. (2008), "Paradigm of functioning of market processes in the conditions of transformation of regions", *Transformatsiia promyshlenoho kompleksa rehiona: problemy upravleniia razvitiem, Southeast, Donetsk Institute of Economics and Humanities, Donetsk, Ukraine*.

2. Dudkin, P.D. and Dudkina, O.P. (2010), "Structural transformations of the regional economy development and their institutional provision", *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 4 (29), pp. 92—97.

3. Yerokhin, S.A. (2002), *Strukturna transformatsiia natsionalnoi ekonomiky (teoretyko-metodolohichniy aspekt): Naukova Monohrafiia [Structural transformation of the national economy (theoretical and methodological aspect): a scientific monograph]*, Svit znan, Kyiv, Ukraine.

4. Papp, V.V. (2009), *Strukturni protsesy v ekonomitsi rehionalnykh suspilnykh system: teoriia, metodolohiia, praktyka: Monohrafiia [Structural processes in the economy of regional social systems: theory, methodology, practice: a monograph]*, Institute of Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Lviv, Ukraine.

5. Danylyshyn, B.M. (2006), *Pryrodno-resursna sfera Ukrainy: problemy staloho rozvytku ta transformatsii [Natural resource area of Ukraine: problems of sustainable development and transformations]*, CJSC "Nichlava", Kyiv, Ukraine.

6. Starostina, A.O. and Martov, S.Ye. (2004), "Regional marketing: the essence and peculiarities of becoming in Ukraine", *Marketynh v Ukraini*, vol. 3, pp. 55—57.

7. Khlobystov, Ye.V. (2004), *Ekolohichna bezpeka transformatsiinoi ekonomiky: Monohrafiia [Environmental security of a transformational economy: a monograph]*, Agency "Chornobylinterinform", Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2019 р.